

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ ІМЕНІ
ІВАНА ЗЯЗЮНА**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Інституту педагогічної освіти
і освіти дорослих імені Івана Зязюна
НАПН України

_____ Л.Б. Лук'янова

Розглянуто та затверджено
на засіданні вченої ради Інституту
педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України
протокол № 5 від 10.03.2025 р.

ПРОГРАМА

вступного іспиту

у галузі С «Соціальні науки, журналістика та інформація»
за спеціальністю С4 «Психологія»

Програма розроблена на основі освітньо-наукової програми «Психологія праці та психологічний супровід освіти дорослих» та навчального плану підготовки здобувачів третього освітньо-наукового рівня «доктор філософії» у галузі знань «05 Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія», Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 26).

Розробники програми:

Завідувач випускового відділу, доктор психологічних наук О.М. Ігнатович

Гарант освітньої програми, кандидат психологічних наук О.В.Радзімовська

РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

Психологія як наука, предмет, завдання психології. Принципи психології: принцип детермінізму, принцип єдності свідомості та діяльності, принцип розвитку психіки, принцип системності, принцип відображення.

Загальна характеристика методів психології. Класифікація методів психології (основні та додаткові), їх короткий опис. Психологічне дослідження, його задачі та значення для психології. Умови адекватного використання методів дослідження. Принципи та етапи психологічного дослідження. Особливості проведення психологічного дослідження з дітьми, підлітками, дорослими.

Психічні пізнавальні процеси: відчуття, сприймання, увага, пам'ять, мислення, мовлення. Загальна характеристика кожного психічного процесу, види, типи, властивості, індивідуальні та вікові особливості. Розвиток цих пізнавальних процесів. Зв'язок між психічними процесами та діяльністю.

Психологічна характеристика емоційної сфери особистості. Класифікація емоцій і почуттів, відмінності. Страх та фобії. Стрес, види та стадії розвитку. Дистрес.

Вольова сфер особистості. Воля. Функції волі. Фази складної вольової дії. Вольові якості особистості. Вольова саморегуляція. Безвілля, причини.

Проблема особистості в психології. Структура особистості у психологічних концепціях. Поняття «особистість», «індивід», «суб'єкт діяльності», «людина» та «індивідуальність», співвідношення понять.

Індивідуально- психологічні особливості особистості. Здібності, їх види та рівні, природні передумови їх розвитку. Темперамент, психологічна характеристика. Характер, риси характеру, акцентуації характеру. Роль індивідуально-психологічних характеристик в діяльності.

Спілкування. Функції, форми, засоби, види спілкування. Внутрішньоособистісний, міжособистісний, міжгруповий конфлікт. Види, причини, наслідки та способи вирішення.

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ДО РОЗДІЛУ І

1. Генеза здійснення особистості / за ред. Максименка С.Д. – К.: ТОВ «КММ», 2006, – 240 с.
2. Загальна психологія. Підручник / О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська та ін. – К.: Либідь, 2005. – 464 с.
3. Козаков В. А. Психологія діяльності та навчальний менеджмент. — Ч. 1 — К.: 1999. — С. 154—162.

4. Людина. Суб'єкт. Вчинок. / за ред. Татенко В.О. – К.: Либідь, 2006. – 360 с.
5. Максименко С.Д. Загальна психологія. – К.: Либідь, 1999. – 525 с.
6. Психологія внутрішнього світу / упор. – Т.Гончаренко. – К., 2003, 127 с.
7. Психологія: Підручник / за ред.. Ю.Л. Трофімова та ін. – К.: Либідь, 1999. – 558 с.

РОЗДІЛ II. ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

Предмет і методи вікової психології. Вік як психологічна категорія. Вікова періодизація розвитку людини. Поняття про кризи та стабільні періоди розвитку. Вікові кризи особистості (Е.Еріксон) та їх характеристика. Процеси перебігу та шляхи запобігання вікових криз.

Психологічні особливості юнацького віку. Соціальна ситуація розвитку. Розвиток самосвідомості. Взаємини з дорослими та однолітками. Розвиток пізнавальних психічних процесів. Особливості професійного самовизначення юнацтва.

Психологія дорослості. Задачі розвитку в період ранньої дорослості. Криза ранньої дорослості. Внутрішньо-особистісний конфлікт як передумова виникнення життєвої кризи, причини виникнення та шляхи запобігання. Особливості психологічної підтримки людини в період ранньої дорослості. Психосоціальний розвиток середньої дорослості. Вікові кризи дорослості, їх гендерні відмінності. Психологічна допомога в кризових станах дорослої людини.

Соціальні, біологічні та психологічні особливості людей похилого віку. Особливості пізнавальної та емоційної сфери людей похилого віку. Соціально-психологічна підготовка людини до виходу на пенсію.

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ДО РОЗДІЛУ II

1. Алпатова О.В. Вікова психологія: конспект лекцій.-К.:НАУ,2002.-147с.
2. Білоус О. В. Вікова психологія: Навчальний посібник. – Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2015. – 108 с.
3. Вікова психологія. За ред. Костюка Г.С. – К., 1982
4. Вікова і педагогічна психологія : Навчальний посібник / [О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, С. О. Ставицька та ін.] – К. : Каравела, 2006. – 344 с.
5. Життєві кризи особистості: У 2-х ч. / За ред.Л.В.Сохань, І.Г.Єрмакова.– К.: ІЗМН, 1998. Ч.1. – 356 с.; Ч.2. – 568 с.

6. Заброцький М. Основи вікової психології, Тернопіль; Навчальна книга – Богдан, 2002.
7. Савчин М. В. Вікова психологія : Навчальний посібник / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – К. : Академвидав, 2005. – 360 с.
8. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 376 с.

РОЗДІЛ III. ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

Предмет, завдання і методи педагогічної психології. Місце педагогічної психології в системі психологічної науки. Навчання і виховання як предмет педагогічної психології.

Основна система термінів: учіння, засвоєння, навчання, виховання, наuczіння, розвиток, формування, знання, вміння, навички.

Розділи педагогічної психології: психологія навчання; психологія виховання; психологія вчителя. їх характеристика.

Завдання педагогічної психології на сучасному етапі її розвитку. Основна проблематика. Методи педагогічної психології. Залежність змісту методу від предмету вивчення. Принципи побудови досліджень з педагогічної психології (об'єктивність, вивчення психічних явищ у їх розвитку; цілісність психічної діяльності та ін.). Характеристика конкретних методів педагогічної психології.

Навчання, виховання і розвиток. Умови оптимізації навчання (врахування рівня і своєрідності наявного ступеня психічного розвитку; навчання і «сензитивні» періоди розвитку психіки; поняття «зони найближчого розвитку»; проблеми вікових можливостей і меж у засвоєнні знань). Виховання і розвиток особистості, їх взаємозв'язок. Роль спілкування у вихованні особистості. Активність особистості у виховному процесі.

Психологічна характеристика процесу навчання. Поняття: навчання, учіння, наuczіння, їх зв'язок. Навчання як управління учінням (учбовою діяльністю). Основні принципи і закономірності управління процесом формування знань умінь та навичок. Психолого-педагогічні умови розвитку, творчого мислення і пізнавальних здібностей учнів в процесі навчання.

Психолого-педагогічні аспекти методів навчання. Проблемне навчання. Програмоване навчання. Розвиваюче навчання. Модульне навчання. Ігрові методи навчання та їх психологічні засади. Психологічні основи комп'ютеризації навчання.

Психологічний аналіз учіння. Поняття про учіння. Учень як суб'єкт учбової діяльності. Структура учіння та її основні характеристики. Знання як

елемент пізнавальної діяльності. Фактори, що впливають на процес учіння. Психологічні закономірності формування наукових понять і логічного мислення.

Мотивація учіння. Поняття про мотиви учіння та їх види, ієрархія мотивів. Мотив як необхідна умова прийняття учбової задачі. Психологічні умови розвитку пізнавальної мотивації в процесі навчання.

Психологічні принципи неспішності у навчанні. Індивідуальний стиль діяльності учня в учінні.

Дослідження українських психологів з тематики формування наукових понять (Г.С.Костюк, І.О.Синиця, П.Р.Чамата та ін.), розвитку пізнавальних інтересів у процесі учбової діяльності (П.І.Зінченко, Д.Г.Елькін та ін).

Психологічні основи професійної діяльності вчителя/викладача. Психологічні вимоги до професійної діяльності вчителя у процесі навчання і людей різного віку. Особистість вчителя та індивідуальний стиль його діяльності.

Психологічні умови і принципи педагогічного спілкування вчителя з учнями, його види і функції. Психологія стосунків учителя з учнями різного віку. Конфлікт у міжособових стосунках учителя з учнями, між учнями; причини їх виникнення та способи подолання.

«Класний вчитель». Педагогічні здібності, їх структура та умови формування. Педагогічний такт.

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ДО РОЗДІЛУ III

1. Бех І. Д. Виховання особистості : У 2 кн. Кн.1: Особистісно орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади : Навч.-метод.видання / Іван Дмитрович Бех – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості : У 2 кн. Кн.2 : Особистісно орієнтований підхід : науково-практичні засади : Навч.-метод. посібник / Іван Дмитрович Бех – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
3. Вікова і педагогічна психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / уклад.: О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. – К.: Каравела, 2007 – 418 с.
4. Власова О. І. Педагогічна психологія : Навч.посібник / Олена Іванівна Власова. – К.: Либідь, 2005. – 400 с.
5. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
6. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.-метод, посіб. — К.: МАУП, 2000. —312 с.

7. Зміст і сутність педагогічної діяльності : навч. посіб. / [О. Г. Романовський, О. С. Пономарьов, С. М. Пазиніч та ін.] ; Нац. техн. ун-т. «Харківський політехнічний ін-т». — Х. : НТУ «ХПІ», 2007. — 228 с.
8. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психологічний розвиток особистості / Григорій Силович Костюк – К.: Рад. школа, 1989. – 608 с.
9. Мацко, Л. А. М 36 Основи психології та педагогіки: навчальний посібник для студентів заочної форми навчання. / Л. А. Мацко, М. Д. Прищак, В. Г. Годлевська. – Вінниця: ВНТУ, 2009. – 163 с.
10. Наumenko O.C. Особливості я-концепції педагога як чинника його Ефективної співпраці з обдарованими учнями. – Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка АПН України/ За ред. С.Д.Максимоценка та Р.О.Семенової. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2011. – Т.: VI. Психологія обдарованості – Вип. 6. - С.115-125
11. Педагогічна психологія : навчальний посібник для студ. педін-тів / За ред. Л. М. Проколієнко, Д. Ф. Ніколенка. – К.: Вища школа, 1991. – 184 с.
12. Педагогічна та професійна психологія : конспект лекцій для студентів денної та заочної форм навчання освітнього ступеня магістр зі спеціальності 8.18010021 «Педагогіка вищої школи» освітнього ступеня бакалавр зі спеціальності 6.030102 «Психологія» / Уклад. Богдан Ж.Б., Солодовник Т.О. — Харків : НТУ «ХПІ», 2016. — 68 с.
13. Радзімовська О.В. Актуальні питання навчання дорослих // Професійна педагогіка і андрагогіка: актуальні питання, досягнення та інновації: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 20-21 листопада 2017 р.). – Кривий Ріг, 2017. – С.123-124.
14. Радзімовська О.В. Психологічний портрет викладача-андрагога у системі післядипломної педагогічної освіти // Профорієнтація: стан і перспективи розвитку / збірник матеріалів VIII психолого-педагогічних читань, присвячених пам'яті Б.О.Федоришина. – Київ: ДКС Центр. 2018. – С.63-68.
15. Токарева Н.М. Основи педагогічної психології: навчально-методичний посібник / Н. М. Токарева – Кривий Ріг, 2013 – 223 с.

РОЗДІЛ IV. ПСИХОЛОГІЯ ПРАЦІ ЯК ГАЛУЗЬ ПСИХОЛОГІЇ

Поняття психології праці, її об'єкт і предмет. Основні завдання психології праці. Сучасні умови та особливості професійної діяльності у сфері освіти та науки.

Суб'єкт праці та його структура. Індивідуально-психологічні властивості суб'єкта праці. Роль психічних процесів у діяльності дорослої людини.

Стан людини і професійна діяльність. Працездатність. Стомлення. Кризи професійного становлення і професійні деструкції. Емоційне та професійне вигорання особистості: складові, етапи вигорання, вплив на діяльність та спілкування. Професійна деформація. Зміст поняття, причини, особливості прояву у представників різних професій.

Особистість і діяльність. Професійна придатність. Адаптація людини до праці. Індивідуальний стиль діяльності.

Мотиви професійної діяльності. Психологічні проблеми мотивації до трудової діяльності. Класифікація та структура мотивів. Психологічні проблеми трансформування мотивів в процесі професійної переорієнтації працівників. Мотиваційні тренінги.

Психологічне вивчення професій. Професіографія, її цілі, принципи, методи. Професіограма та психограма. Професії майбутнього (які фахівці будуть потрібні у найближчі 25 років?).

Вплив суспільних криз на професійний розвиток особистості.

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ДО РОЗДІЛУ IV

1. Баклицький І.О. Психологія праці: Підручник. – 2-ге вид., перероб і доп. – К.: Знання, 2008. – 655 с.
2. Занюк С.С. Психологія мотивації та емоції. – Луцьк: Волин.держ.ун-т імені Лесі Українки, 1997.
3. Келен Л.М. Особливості трансформування мотивів у процесі професійної переорієнтації вчителів: Автореф. дис. канд. психол. наук. – К., 1998 р.
4. Психологія праці: навч. посібник [Текст]: для здобувачів вищої освіти бакалаврського рівня зі спеціальності 015 - Професійна освіта (015.37 Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології); за ред. Є. Л. Скворчевської; Держ. біотехнол. ун-т – Харків, 2022. – 160 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/2035/1/Psychology%20of%20labor_22.pdf.
5. Ружичка І. Психологія і робота з людьми: Пер. з чеської. К.: Політвидав України, 1984.

6. Щербакова І. М. Психологія праці : теоретичні і методологічні основи наукових досліджень: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / І. М. Щербакова. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. – 144 с.

РОЗДІЛ V. ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

Освіта дорослих. Закон України «Про освіту дорослих». Види освіти. Формальна, неформальна, інформальна: зміст, форми. Плюси та мінуси різних видів освіти (формальної, неформальної, інформальної). Освіта дорослих. Про порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук з галузі знань 053 «Психологія» у вищих навчальних закладах (наукових установах). Психологічний супровід навчання.

Професія андрагог. Сфера діяльності, особливості професійної діяльності, основні функції, завдання. Принципи діяльності андрагога у системі освіти дорослих.

Психологічний супровід в сучасній освіті дорослих. Поняття, завдання, компоненти, форми психологічного супроводу. Філософсько-психологічні засади розробки психологічного супроводу навчання дорослих у періоди ранньої, середньої дорослості, людей похилого віку. Психологічний супровід навчання різних категорій дорослого населення. Психологічні особливості педагогічної взаємодії дорослих суб'єктів.

Підвищення кваліфікації. Психологічний супровід професійного розвитку дорослих (на прикладі однієї із сфер діяльності).

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ДО РОЗДІЛУ V

1. Булах І.С. Психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів: навч.-метод. посіб./ І.Булах, Л.Долинська. – К., 2002. – 114 с.
2. Марчук Л., Яцина О. Психологічний супровід фахової підготовки психолога в умовах трансформації освіти /Педагогічні інновації у фаховій освіті, випуск 1(5), 2014. – С.312-318. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/26269/1/%.pdf>
3. Освіта дорослих: енциклопедичний словник / за ред. В.Г.Кременя, Ю.В.Ковбасюка; [упоряд.: Н.Г.Протасова, Ю.О.Молчанова, Т.В.Куренна; ред.рада: В.Г.Кремень, Ю.В.Ковбасюк, Н.Г.Протасова та ін.]; Нац.акад.пед.наук України, Нац.акад.держ.упр. при Президентові України [та ін.] – К.: Основа, 2014. – 496 с.

4. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017. № 38–39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
5. Психологічний супровід навчання різних категорій дорослого населення: колективна монографія/ [Помиткін Е.О., Рибалка В.В., Ігнатович О.М., Павлик Н.В., Становських З.Л., Радзімовська О.В., Татаурова-Осика Г.П., Бастун М.В., Іванова О.В., Шевенко А.М., Заєць І.В., Жмурко М.Д.]; за ред. Н.В.Павлик. – Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2020. – 577 с.
6. Психологічний супровід формування демократичних засад та профілактики і розв’язання конфліктів у закладі освіти / авт. кол.: В. М. Горленко, І. В. Марухина, В. Г. Панок, В. В. Предко, В. В. Рибалка, Д. Д. Романовська, Н. В. Сосновенко; за заг. ред. В. Г. Панка. Київ : Ніка-Центр, 2021. – 168 с.

РОЗДІЛ VI. ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Психолог. Основні сфери роботи та напрями діяльності. Професійно важливі якості психолога. Практичний психолог. Етичні та організаційні принципи роботи практичного психолога. Етичний кодекс психолога.

Напрями діяльності практичного психолога в закладі освіти: психодіагностична, консультативна робота, корекційно-відновлювальна та розвивальна діяльність, психологічна просвіта, організаційно-методична робота.

Психодіагностична робота. Предмет, завдання. Класифікація тестів, вибір психодіагностичних методик. Валідність та надійність теста. Принципи психодіагностичного обстеження як практичної діяльності психолога. Етапи психодіагностичного дослідження.

Консультативна робота. Встановлення контакту з клієнтом, визначення запиту. Базові навички ведення консультативного інтерв'ю. Кризове консультування та його особливості.

Корекційна робота практичного психолога. Основні завдання. Умови проведення корекційної діяльності з клієнтом (групою). Види корекційних програм (метод та мета). Порівняння особливостей використання індивідуальних та групових корекційних програм.

Психологічна просвіта. Зміст, мета, форми, методи та напрями психологічної просвіти. Психологічна просвіта як форма роботи практичного

психолога в освітньому закладі. Психологічна просвіта в закладі освіти (з батьками, вчителями, учнями), особливості тематики.

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ДО РОЗДІЛУ VI

1. Айві А. Цілеспрямоване інтерв'ювання і консультування: сприяння розвитку клієнта. Пер. з англ. О.Абесонової. – Навч.посібник. – К.: Сфера, 1998. – 342 с.
2. Афанасьєва Н. Є. Психологічне консультування фахівців екстремального профілю: теорія, методологія, практика: монографія. Харків: НУЦЗУ, 2017. 315 с.
3. Буленко Т. В., Мушкевич М. І., Федоренко Р. П. Діагностика собистості в практичній діяльності психолога. Луцьк: [б. в.], 1996. 312 с.
4. Васьківська С.В. Основи психологічного консультування: Навчальний посібник. – К.: Четверта хвиля, 2004. – 256 с.
5. Вашека Т.В. Основи психологічної практики: навч. посіб. – К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. – 200с.
6. Климчук В. О. Сучасне психологічне консультування та психотерапія: дискурс соціального конструкціонізму. Практична психологія та соціальна робота. 2013. № 2. С. 63–68.
7. Комінко С. Б., Кучер Г. В. Крайні методи психодіагностики. Київ: Карт-бланш, 2005. 406 с.
8. Магдисюк Л. І. Основи психологічного консультування : навч. посіб. / Людмила Іванівна Магдисюк, Раїса Петрівна Федоренко. – Луцьк : Вежа-Друк, 2022. – 360 с.
9. Магдисюк Л. І., Федоренко Р. П. Медико-психологічне консультування: навч.-метод. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. 332 с.